

LITTERATUR: (1) 462 181; (2) 766h 26; (3) 506 89; (4) 417 1915,599; (5) 775 71; (6) 533 86; (7) 61b 69; (8) 761d 16; (9) 151 6,1933,141f; (10) 967g 78f.

Lægealant, *Inula helenium*

Den 80–150 cm høje plante har forneden ellip-tisk-, iøvrigt æg-hjerteformede, på undersiden hvidfildede, groft tandede blade, i juli–august store gule kurvblomster i halvskærm. Roden har en karakteristisk aromatisk lugt og smager bitter-sødt. Meget sjælden omkring byer, forvildet fra tidligere dyrkning som læge- og prydblant; er vildtvoksende »men bliver dog mest... dyrket i haver både i landsbyerne og i købstæderne« (1648; 1); o. 1835 fandtes planten i de fleste lollandske bønderhaver (2).

Alant o. 1450ff (aland) fra tysk, ligesom omtydningen *Ellensrod* er omdannelse af græsk heleni-on med uvis oprindelse. *Holdsur* o. 1300ff (holzyrt), Assens, Lyø, *halsurt*, -rod 1800-t, anvendt mod hold (smertes) og hoste m.m.; *St. Ele-nerod* 1533–1800-t med mange sideformer: *St. Ellensrod*, *elnerod* etc., nyere forvanskninger: *eblingrod*, *elsklo* m.fl. jf. *St. Helenerod* 1534, planten var i Danmark knyttet til denne helgen-ide; *ålandsrod* 1596, 1775, *helenerod* 1789. (3).

LITTERATUR: (1) 697 246; (2) 936 3,1836,62; (3) 689 1,762–64.

LÆGEMIDLER

Hold-, hols-, hulurt etc. kan i den ældre litte-ratur også gælde slangerod (bd. 3) og følfod (s. 268).

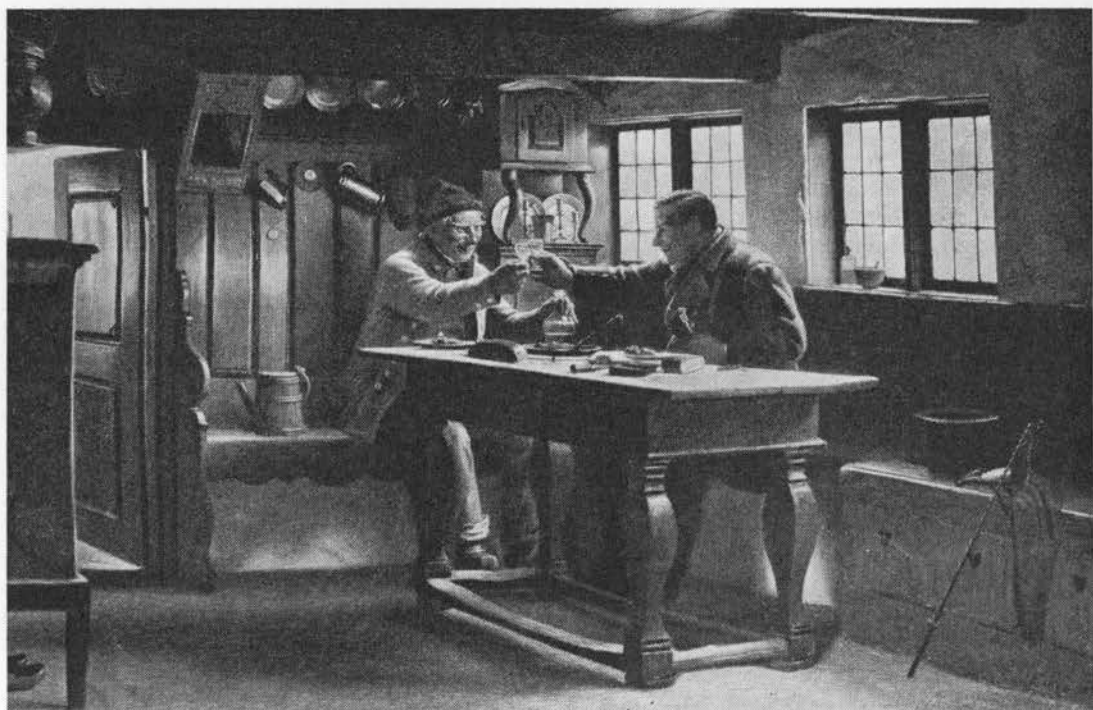
Harpestræng-afskrifter o. 1300 (1): virker urin-drivende, udstøder dødt foster, modvirker for-stoppelse, den knuste rod lægges som omslag på lårsmerter, blade kogt i vin som kompres for nyresmerter; den knuste rod spist med honning lindrer hoste.

1400-t: øl- eller vinafkog af roden klarer stem-men og øjnene; ofte spist virker den beroligende og stiller kødets lyst (2).

Christiern Pedersen 1533: den knuste rod ind-tages med honning mod hoste (16b), sødet vin-eller øldekokt drikkes for åndenød (17b), blan-des i drikke mod lændesmerter (56a) og sidesting (48a), knuses med fedt til omslag på podagra (76a), den pulveriserede rod sat på vin eller øl drikkes mod indvoldsorm (45a), dekokt smøres på fnat og udslæt (83a), roden blandet med asken af kålstok lægges på blegner i hovedet (2b), be-standdel af plaster på syfilissår, patienten skal også tage pulveriseret alant i øl (86b); hævet tandkød gnides med den knuste rod og honning,

Lægealant. (AA).

En behagelig måde at holde gigten i skak på var at drikke brændevin sat på alantrod. Maleri af Julius Exner, 1874.

der også fjerner dårlig ånde (14b), saften blandet i vin drikkes som modgift efter ormebid (85a).

Henrik Smid 1546ff (3); roden er en kostelig lægedom for trangbrystighed og kold mave, alantvin for åndenød, blodspytning, sidesting, uddriver blæresten, menses og gift, destilleret vand af planten har samme egenskaber, det styrker en svag mave, som ikke vil eller kan fordøje. Den tørre knuste rod anvendes til et lægemiddel for trangbrystighed, den seje hoste, opløser skarn, stimulerer spytdannelsen, læger lungesår, sår på livmoderen o.a. steder. Et plaster af frisk alant læger bid af gal hund og hugorme, stiller hævelse i kønsorganerne. Bladene kogt i vin og brugt som omslag stiller lændesmerter.

Simon Paulli 1648, 246; roden er tjenlig og sund for maven og brystet »hold som er i brystet«, derfor bruges den »med stor succes og fremgang« mod trangbrystighed og åndenød; roden indgår i udtørrende salve på skab og kløe; hundes, slangers o.a. dyrs giftige bid læges af den friske knuste rod som omslag. Af rødderne destilleres et vand mod indvoldsorm og pest, »hvad er i pesttid mere almindeligt og hos alle folk brugeligt end... holdsurtdrik?« hvormed man vær-

ner sig mod smitten, den fattige kan krydre sit øl med roden.

Øludtræk af roden er godt for ondt i brystet, lændesmerter og hoste (1632; 4), sødet vandudtræk drikkes mod hoste, åndenød, maveonde, sidesting, udvortes anvendt især mod lændeværk (1780; 5); vælling kogt af roden indgives for kighoste; roden er urin- og sveddrivende, hjælper mod brystsyge (1837; 6), jordemoderen i Vindelev gav te af alant med kandis for kighoste (7). Bladene kogt i vin lægges på hoft- og lændesmerter, olie af roden gnides på hold og sting (1743; 8), for hold og sting ryges den tørrede rod i tobak eller drikkes ølafkog (o. 1820; 9), saften blandes med sæbe i brændevin til salve for værk, podagra, nyre- og blæresten (o. 1720; 10); alant-, kvan- og kalmusrod sat på brændevin drikkes mod leddegigt (Fyn; 11), roden indgår i brændevinsudtræk mod gigt (Vallø; 12), i råd mod hovedpine, brændevinsudtræk for barselkvinders kvalme (13) og ølafkog med honning for skørbug (Als o. 1670; 14).

På Bornholm bruges roden især mod kolik (1745ff; 15); den ituskårne rod syltet med sukker indtages mod fordøjelsesbesvær (o. 1920; 16).

Vinudtræk af alant-, kvan- og kalmusrod drikkes mod hjerteangst (17); roden indgår i vand- og øludtræk for åndenød (18), man tager vindekokt af roden (1807; 19), den anvendes mod trangbrystighed (Njyland 1743; 20).

Roden er bestanddel af middel for blegsot (17), dens saft blandes med honning og spist i månens aftagende hjælper for vattersot (21). Valleudtræk indgår i drik mod koldfeber = malaria (o. 1670; 22), man skal drikke brændevinsudtræk, der har stået nedgravet i 24 timer (1785; 23).

Den tørre pulveriserede rod drysses på mandens hævede kønsdele (24); den friske rod kogt med svinefedt, voks og terpentinsudtræk gnides på skab og udslæt (1837; 6). Indgår i en mundlatværg (1600-t; 25).

Alantrod er ingrediens i «ni slags urter» (solgt fra Kerteminde apotek), »herr Niels' dråber« (Fåborg), »væverkonens bitter« (Tåstrup ved København o. 1870), »Tyge Brahes urter«, »jægermesterens bitter«, en mavebitter (Fåborg) og hybenkradser (26).

O. 1880 anvendes roden mod katarr i luftvejene, navnlig kronisk hoste og lungesvindst, for opsvulmede lymfekirtler og mod vattersot (27). Den indeholder stoffer, der nu benyttes mod lungelidelser, alantkamfer som antiseptikum ved bakterielle sygdomme, i forskellige vin- og brændevinsudtræk samt i husråd for astma, halslidelser, lungeslim, forstoppelse og hold (1952; 28). Bladsaften blandet med kogt vand, regn- eller mineralvand er en udmærket skintonic (29).

Roden anføres i farmakopeen 1772 og sælges stadig på nogle apoteker.

Alantrod indgives for hestens utrivelighed, kværke, hoste og springorm (30), dens skabies pålægges den pulveriserede rod i brøndvand (31) eller gnides med den knuste rod tilsat svovl, smør og menneskefæces (32), ringorm o.a. udslæt behandles med ølafkog tilsat fedt, tjære m.m. (1600-t; 33). Roden eller dens saft anvendes mod negl i øjet (keratitis), bladene i råd for hestens forsnævrede hov (34).

Ko med blodpis skal have alantrod (35), der også hjælper mod fårets snive, med salt for dens snue (36); roden indgår i råd for sygdommen »retsne« (37); fårets skabies bades med lud af roden tilsat møddingvand, svovl m.m. og man indgiver roden med svovl (1826; 38). Roden nævnes blandt midler for svinesyge og -død (39).

LITTERATUR: (1) 343 75,158; (2) 348c 69; (3) 841 1577,22; (4) 1004 97; (5) 43 1,145; (6) 718 1837,87f; (7) 488 o 317; (8) 488 o 212f; (9) 273 184; (10) 488 o

136,167,248 sml. 186,189 (o.1720); (11) 519 123; (12) 161 1906/23:508; (13) 488 o 140,267; (14) 248 1,1926, 42; (15) 92 35,1957, 74 (1745); 178 1942,27 (1756); 834 1804,38; (16) 480 13; (17) 328f 1,46,49; (18) 488 o 206; (19) 217 13; (20) 378 8,1916,153 (Hindsborg h.); (21) 186 33; (22) 412 73f; (23) 488 6,1883,379; (24) 488 o 146; (25) 902d 97; 902j 29b; (26) 747 97-99, 109,111; (27) 510 1,1887,53; (28) 599b 1,25; (29) 380 nr. 23,1967; (30) 936 3,1836,62; 83 47,57,78,128; (31) 328f 2,95; (32) 488i 6.2,465; (33) 83 122; 178 1935,26; (34) 83 27,107; (35) 83 174; (36) 83 280; 178 1935, 38; (37) 328f 2,244; (38) 488g 1,179; 83 290; (39) 83 310f.

ÅNDEN ANVENDELSE

Røgen af den brændende urt skal kunne fordrive lopper (1806; 1), på Lolland bliver tørrede rodskiver afbrændt mod myg (1836; 2), det anbefales at røge mod myg i sovekamre med roden eller bladene (1852; 3); roden blandet med malt og skarntyde giver en salve for lus på kvæg (4). Roden farver blå, når tøj er bejset med urin tilsat potaske og tyttebær (o. 1800; 5).

Den friske rod kan syltes som ingefær og kalmus (1546; 6), syltet alantrod giver krydderi på mad (1837; 7). Den tørre rod lægges i øltønder for at holde øllet frisk (1780; 8). Af roden er (i Danmark?) fremstillet alantvin og et pudder (1806; 1).

Er der stjålet noget i et hus og alle dets beboere spiser *holsurt*, røber tyven sig ved opkastning (9).

LITTERATUR: (1) 398 763-65; (2) 936 3,62; (3) 282 32; (4) 83 203; (5) 576 4,1799,414; (6) 841 1546, 39; 1577,22; (7) 718 1837,88; (8) 43 1,416; (9) 488i 6,1,92.

Tusindfryd, *Bellis perennis*

De omvendt ægformede, svagt takkede blade sidder i en roset ved jorden, de 5-15 cm høje skafter bærer hver en ret stor flad kurv med gul, til sidst kegleformet midte, og hvide eller rødligt anløbne randkroner. Blomstrer næsten hele året og er meget alm. på marker, enge, plæner, ved veje osv.

Større former med dobbelte blomster blev også for 300 år siden brugt til indfatning af havebæde (1); på gravsteder plantede man tusindfryd, så de dannede den dødes navn (Silkeborgegn; 2). *Tusindfryd* 1622ff sigter rimeligvis til de mange randkroner og plantens frodige optræden, navnet kan være påvirket af eller direkte oversat fra tysk tausendschön, jf. *tusindskøn* 1793ff; An-